

"ulus" ve "sınıf"ın Hegelyen bir "tarihin temeli" kavrayışındaki benzerliklerine işaret ediyor. Milli iktisatçılık ile Marksizm arasındaki tarihsel ilişki biçimlerine ve örneklerine dikkat çekmesi yönünden ilgiye değer bir bakış açısı bu. Fakat sanırım Gellner'de Marksizmin indirgenmesi, milliyetçiliğin indirgenmesinden de ileri boyutlarda; dolayısıyla bu bakış açısını ihtiyatla değerlendirmekte yarar var.

"Evrenselin İhanete Uğrayışı" bölümündeki tartışma çok ilginç ve güncel: Evrensel hakikat uğruna "yerel" (ya da "tikel") hakikatten vazgeçebilir miyiz? Bu soru, yazıda "entellektüeller ve ahlak" sorunuyla içiçe geçiyor. Sakharov'a ilişkin 8. bölümün ana teması da bu. Üstelik bu bölüm büyük bir duyarlılık ve derin görüş ile yazılmış. Bu yazı da "Evrenseli İhanete Uğrayışı" gibi, entellektüeller, bilim ve ahlak arasındaki ilişkiyi odağa koyuyor ve tıpkı onun gibi, sözünü ettiğim duyarlılığı ve heyecanını eninde sonunda anti-komünizmden alıyor.

Bu noktada, Gellner'in sömürgecilikten kurtuluş (*dekolonizasyon*) meselesini ele aldığı bir başka yazıya değinmekte yarar var. "Milliyetçi Olmayan Bir Polonyalı" başlığı altında Malinowski'yi anlattığı yazısında, aslında postkolonyalizm literatürünün de konu ettiği bir ayrım üzerinde duruyor: "sömürge ile sömürülenlerin eşitsizliği ahlaki olarak kabul edilemez" önermesi ile "bu yüzden sömürgeleler hemen dekolonize edilmeli, politik bağımsızlığa kavuşmalı, sömürülenlere benzemelidirler" öner-

mesinin ayrı oldukları, bunların birbirine zorunlu olarak bağlı olmadığı... Gellner bu bağı kopartırken, postkolonyel literatür yazarlarından farklı bir seçeneğe işaret ediyor: sömürülenlerin de kolonize edilmesi; yani kültürel otonomiye dayanan, politik bağımsızlık içermeyen, ama politik idare merkezini de kitleyen bir tür Habsburg modelini Gellner gerçi bu fikirle "sadece oynuyor" gibi görüyor ama "tamamen dekolonize edilmektense, tümünden kolonileştirilerek, bağımsız ancak yıkıcı politik gücü elinden alınmış, ancak bununla beraber kendi kültürlerini ifadede tamamen özgür olan ve korunan bir uluslar topluluğu"ndan da ciddi ciddi söz ediyor. Yeni dünya tasarımlarına biraz fazla benziyor: Turistik birer nesneye dönen kültürler ve onları koruyan gerçek güç sahipleri...

Gellner'ın Türkiye üstüne yazısı, ısrarla ihtiyat payları koymasına rağmen, ilginç gözlemler ve saptamalar içeriyor ve Türkiye'yi okur açısından herhalde özel bir önemi olacaktır. Gellner hem Türkiye'yi batılı liberal demokrasiler bakış açısından bilinen imtiyazlı ve "seçkin" yeriyile tanımlayarak, hem de Türk ordusunun demokrasiye "eninde sonunda" bağlılığını vurgulayarak (bir darbencilik geleneğiyle birlikte yürüyen bu demokrasi sevgisiyle, "Türk subayları demokrasiye olan bağlılıklarını onu sık sık yeniden kurarak göstermişlerdir" diyerek alay etse de) "Türk demokrasisi"ne son derece hayırhah bir şekilde yaklaşıyor. Muhafazakar siyaset bilimi teorile-

rinin bildik şablonunu tekrarlayan bu yaklaşım biçimi, elbette hiç ilginç değil, yeni de değil. Bu çerçevede içerisinde ilginç bulunabilecek gözlemler arasında ise, öncelikle Türkiye'de modernleşme ideolojisinin ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiş olduğu tespiti anlamlı ki Gellner, Kemalizmin bu gevşekliğini onun bir avantajı olarak değerlendiriyor. Kemalizmin ilk kuşak savunucularının (ve kurumlarının) Yüksek İslam geleneğinin "ruh ve biçim"ini sürdürdükleri tespiti de önemli-yazar, sonraki Kemalist ve yönetici elit kuşaklarının doktriner anlamda değil ama biçimsel anlamda katı olan bu formasyondan gitgide uzaklaştıkları kanısında. Yüksek İslam geleneğinin içinde yetişmiş ve bu gelenekle kişisel olarak da hesaplaşmak zorunda kalmış olan kuşağın Kemalizmi kavrayış tarzının tam da hesaplaştıkları bu geleneğin bir devamı olduğunu söylüyor. Ona göre laik eğitimden geçmiş olan sonraki kuşaklar, bu anlamda çok daha esnek görünüyorlar- dikkate değer bir perspektif sunmakla birlikte, yüksek İslam geleneğinin dışında yetişmiş kuşaklar için de farklı hesaplaşmaların (ya da "hesap vermelerin") olduğu düşünülünce, bu tespite de ihtiyatla yaklaşmakta yarar var gibi görünüyor.

Gellner'ın kitabı, başta da belirttiğim gibi, yazarın ilgi alanlarının genişliği, bilgisinin derinliği ve heyecanı sayesinde, temeldeki muhafazakar duruşuna karşın, insana farklı bakış açıları kazandıran, yeni sorular sorduran, önemli bir kitap.

Tüketim

Robert Bocoock (1997) Çev. İrem Kutluk, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 130 sayfa.

Ülkü Doğanay

R. Bocoock'un 1993 yılında Routledge yayınevinden yayımlanan yapıtı *Tüketim*, post-modern dünyada tüketim olgusunun yerini tanımlarken eleştirel kuramın ve yapısalcı yaklaşımın ne ölçüde uzlaşdırılabileceği sorusundan yola çıkıyor. Her iki kuramın Freud ve Marx'tan kaynaklanan kavramları kullanmaları dolayısıyla ortak noktalara sahip olduklarını, ancak tarihselcilik anlayışı ve Hegel'e olan yaklaşımları düzeyinde ayrıldıklarını belirten Bocoock, tüketim olgusunu iki kuramı temsil eden çeşitli düşünürlerin görüşleri aracılığıyla inceliyor. Gerek eleştirel kuramın, gerekse yapısalcı yaklaşımın yalnızca çağdaş kapitalizmin ekonomik faktörleriyle belirlenen bir olgu olarak değil, toplumsal ve kültürel bir süreç olarak değerlendirdiği "tüketim," Bocoock'un yapıtında dört ana başlık altında ele alıyor: Modern Tüketim Kavramının Doğuşu; Tüketimin Kuramsallaşması; Tüketim ve Semboller; Arzular, Kimlik ve Tüketim.

Birinci bölümde, tüketim olgusu 17. yüzyılın ikinci yarısından 1980'lere kadar geçirdiği dönüşüm içinde değerlendiriliyor. İngiltere'de tarım ve imalat kapitalizmindeki gelişmelerle ortaya çıkan ilk burjuvaların Kalvenizm ve Püriten etik anlayışıyla şekillenen mütevazi yaşam tarzları, kentleşme, reklam, moda olgularındaki gelişmeleri izleyen tüketim devrimyle bir

değişim süreci içine giriyor. Aynı zamanda Kuzey Amerika'da imalat ve ticaret yoluyla gelişen yeni zengin orta sınıf da Avrupa'daki üst sınıfların yaşam tarzını taklit eden gösterişli bir tüketim süreci içine giriyor. Şehir yaşamındaki gelişmelerle yeni bir şekil kazanan tüketim, bireylerin kimliklerini tanımlama aracı olmaya başlarken bir yandan da kapitalizmin kendini yeniden üretmesi sağlanıyor. Özellikle 19. yüzyılın son yılları ve 20. yüzyılın ilk on yılında gelişen Fordizm ve ardından 1950'lerde İngiltere'de ve Batı Avrupa'nın diğer ülkelerinde yayılan toplu tüketim yoluyla, insanlar benzer mallardan oluşan toplu bir pazarın tüketicileri olarak kimlik kazanmaya başlıyorlar. Giderek alım gücü artan işçi sınıfı, tüketimciliğin ideolojik çekiciliğine kapılan yeni tüketici gruplarını oluştururken, tüketim kalıplarının insanların yaptıkları işe göre tanımlanıyor olması Fordist dönemin tüketimin "modern" evresi içinde değerlendirilmesini getiriyor. Gelir düzeyi, işkolu ve bununla ilgili harcama ve tüketim modelleri, 1960'ların sonu ve 1970'lerde de geçerliliğini sürdürmeye devam ediyor, ancak 1980'lerle birlikte bu kategoriler yerlerini "yaş grupları," "ev halkının kimlerden oluştuğu" gibi değişkenlere bırakıyor. Bu nedenle, 1980'ler kimlik duygusunun ancak belli tüketim kalıpları aracılığıyla oluştuğu ve tüketim olgusunun sosyo-ekonomik sınıf yerine "yaşamda varılan dönemler," cinsiyet, bağlı olunan etnik grup gibi faktörlerle belirlendiği post-modern dönemin başlangıcını ifade ediyor.

İkinci bölümde, günümüz kapitalizminde tüketimin yerini anlamının, kapitalizmin gelişim sürecindeki analizine yönelik sosyal-kuramsal çerçeveyi incelemeyi gerektirdiğini belirten Bocock, farklı görüşlerce iddia edilen aksine, Marx'ın ve Weber'in kapitalizme ilişkin saptamalarının birbiriyle bağdaştırılabileceğini ifade ediyor. Buna göre, Weber'in modern kapitalizmin gelişiminde Kalvenist ahlak kuralları aracılığıyla kültürel değerlere yaptığı vurgu, Marx'ın ekonomik hareketlerin daha geniş bir toplumsal ve kültürel bağlam içinde oluşturulduğu yönünde yorumlanmasını tamamlamakta ve her iki kuramcı da üretim ve tüketimle ilgili ekonomik hareketlerin oluşabilmesi için kültürel bir zemine gerek olduğu noktasında birleşmekte. Fakat Bocock için, kapitalizmin Marx'ın öngördüğü şekilde yıkıma uğramamış olması Marksizmin sosyal bir kuram olarak geçerliliğinin sorgulanmasını ve üretim şekilleri üzerine bir analiz olarak modern toplumların incelenmesinde felsefi boyutları ön plana çıkarılarak kullanılması gereğini ortaya çıkarıyor. Bu bağlamda, Marx'ın yabancılaşma, uzaklaşma, nesneleşme, tüketim malları, para gibi kavramlaştırmalarının ve kapitalizmin işleyişiyle ilgili analitik bir modelle oluşturduğu ahlak ve politika felsefesinin bir arada ele alınması gereği üzerinde duran yazar, tüketimi, toplumsal olarak oluşturulan ve tarihsel olarak değişen bir süreç olarak değerlendiriyor.

Bocock'a göre, Marx'ın işçilerin kendilerine ait olmayan araç ve makinelerle yine kendilerine ait ol-

mayan malları üreterek "tüketici olmaya" zorlanmaları temelinde tanımladığı "yabancılaşma" olgusu çağdaş kapitalizmde de varlığını sürdürmektedir. Ancak 20. yüzyılla birlikte tüketim, Marx'ın öngörülerinin ötesinde sembolik anlam sistemleri tarafından belirlenen ve kimlik duygusunun temelini oluşturan bir yapı kazanmıştır. Endüstriyel üretim sürecinde işçilerin "nesnel" durumları hâlâ yabancılaşma kavramı aracılığıyla açıklanabilse de, kimlik duygusu artık çalışma yaşamındaki rollerle değil, iş yaşamı dışında çeşitli grup bağlarıyla oluşturulmaktadır. 1950'lerin ardından televizyonun insan yaşamına girmesiyle Marx'ın "yabancılaşmamış etkinlik" olarak tanımladığı ve çeşitli sanat ürünleriyle şekillenen "insan yaratıcılığı" anlamını yitirmiştir. Tüketimcilik ideolojisi içinde yaşamın anlamı bir şeyler satın almaya belirlenir. Post-modern çağda, "yabancılaşmamış" etkinliğin yerini gösterge ve sembollerin tüketimi alır.

Üçüncü bölüm yirminci yüzyılın sonunda kapitalizmin dünyanın birçok bölgesinde ekonomik ve kültürel açıdan egemen hale gelmiş olmasının nedeninin insanların "tüketme arzusu" olduğu saptamasıyla başlıyor. Yazara göre "Komünizmin, tüketimle ilgili mal ve deneyimleri kitlelere ulaştırmak, hiç değilse görünür gelecekte bunun olabileceği yönünde bir ümit uyandırmak konusundaki başarısızlığı yüzünden, batıda yaşayan pek çok kişinin sıradan kabul edeceği bir insanlık hali, yani bu genç insanların tüketici olmak için duydukları arzu, dünya tarihini

değiştirmiştir." (s. 60-61). Böyle bir yaklaşım, komünist rejimlerin yıkılma nedenini kapitalizmin Batı'da yaşayan birçok insana ulaştırabildiği tüketim mal ve hizmetlerinin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'ya ulaştırılamaması olarak açıklıyor.

Tüketimciliğin modern toplumdaki bu belirleyici konumunu sürdürmesi ve kendi değerlerini insanlar arasında geçerli kılarak tüketim ürünlerinin satışını sağlama-sı, potansiyel tüketicinin yaşam tarzına uyan belli semboller dizisinin tüketici için anlaşılabilir hale gelmesini gerektiriyor. Bu bağlamda, yapısalci kuram semboller ve onların toplumsal gruplardaki rolünün incelenmesi yoluyla tüketim analizine önemli katkılarda bulunurken, Marksizmi tarihsel değişimi yöneten bilimsel yasaları keşfetmiş bir yaklaşım olarak gören tarihselcilik anlayışının ve önemli toplumsal veya ekonomi-politik olayların ardında bireylerin ve onların belli anlardaki ruh hallerinin yattığı görüşüne dayanan ruhbilimselciliğin yanılgularından kaçınmayı amaçlıyor ve bireyi içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel ortamın bir ürünü olarak değerlendiriyor.

Benzer şekilde Bocock, yapısalcılığın dogmatik biçimlerinden sıyrılmakla birlikte, dilin ve diğer kültürel sembol sistemlerinin temelini oluşturan yapıların önemini kabul ederek "post-yapısalcılık" denen dönemin başlamasına yardımcı olan Bourdieu ve Baudrillard'ın da modern tüketim analizlerinde göstergeler ve semboller üzerinde

önemli çalışmalar yaptığını belirtiyor: Tüketimi, yerleşmiş farklılıkları ifade etmekten çok toplumsal gruplar arasında farklılıklar oluşturmaya yarayan toplumsal ve kültürel uygulamalar dizisi olarak tanımlayan Bourdieu, statü gruplarının yaşam tarzlarını birbirinden farklılaştırmaya yarayan tüketim kalıplarını inceliyor ve kültürel/sembolik değerlerin, gelir düzeyi ile birlikte tüketim kalıplarını etkileyen önemli etmenler olduğunu ortaya koyuyor. Baudrillard da semboller ve göstergelerin tüketimine yaptığı vurgu aracılığıyla tüketimin klasik liberal ekonomik kuramın öngördüğü gibi zaten var olan bir dizi gereksinim üzerine kurulmuş bir etkinlik olmadığını belirtiyor. Tüketim, anlamların tüketicinin dikkatini çeken gösterge/sembol sistemi içinde oluştuğu ve kimlik duygusunun şekillendiği bir süreç olarak değerlendiriliyor. Çağdaş kapitalizm içinde, insanlar kendi kimliklerini yaratmalarına yardımcı olacağını düşündükleri malları tüketerek, olmayı arzu ettikleri varlık gibi olmaya ve kendileriyle ilgili bu imajı sürdürmeye çalışıyorlar.

Bocock'un üçüncü bölümde çizdiği çerçeveye göre, post-modern toplumda tüketim, basit madde nesnelere değil, gösterge ve sembollerin, başka bir deyişle düşüncelerin tüketilmesi anlamına gelen "idealist" bir süreçtir. Marksizmin ekonomist yaklaşımı versiyonunun kapitalizmi ekonomik bir üretim modeli olarak değerlendirirken düştüğü yanılgı da, onun tüketimin içerdiği sembolik öğeyi görememiş olmasıdır.

Dördüncü bölüm, arzuların toplumsal, kültürel ve psikolojik yapıyla ilişkilendiriliş biçimleri ve çeşitli kimlik duygularının korunması ile ilgili analizi geliştirmeye yönelik kavramlar üzerinde duruyor. Bu kavramlardan birisi olan postmodernizmin tüketime yaklaşımı onu önemli bir toplumsal ve kültürel süreç, tüketimciliği ise bir ideoloji olarak ele alma temeline dayanıyor. Endüstriyel organizasyonlardaki işin, ne tüketimi çevreleyen toplumsal ve kültürel süreci, ne de kimlik oluşumunu belirleyen bir öge olduğu post-modern çağda, kapitalizm önemli bir rol oynamaya devam etse de, gruplara ait sınırlar modernizm koşulları altında olduğundan daha akışkan ve aidiyet duygusu daha zayıf görünüyor. Modernizmde belli statü grupları içinde farklı kalıplar olarak açıkça çizilmiş olan farklı tarzlara sahip olma bilinci, postmodernizmin koşulları altında birbiriyle karıştıkları biraraya getiriliyor.

Diğer yandan, kapitalist toplumsal yapılarda tüketici olmak için gereken toplumsal süreçle, arzuların bağlantısını ortaya koyabilmek, ve tüketimi arzular ve kimliklerin toplumsal oluşumu açısından analiz etmek için psikanalitik kavramların incelenmesinin önemi üzerinde duruluyor. Freud, Lacan, Langer, Wittgenstein gibi düşünürlerin görüşlerinden yola çıkan Bocock, arzuların kökeninde insan kültürü ve onu sürdürenlerin ürettiği bilinçdışının yattığını, tüketici olmanın yalnızca göstergelere verilen mekanik veya biyolojik bir tepki değil, kültürel sembollere bağlı

bir süreç olduğunu belirtiyor. Böyle bir yaklaşımla, tüketim olgusunun ardındaki arzular, yalnızca beden biyolojik işlevleri sonucu olarak değil, kültürel kavram ve göstergelerin, bedenin cinsel ve erotik etkinlik kapasitesi ve saldırganlık kapasitesi ile bağlantı kurdukları noktada ve bilinç düzeyi kadar bilinçdışı düzeyini de harekete geçirerek üretilen güdüler olarak değerlendiriliyor.

Yapısalcıların "insan eylemi" ve "tarih" kategorilerinden kaçınma yönündeki hatalarından kurtulmanın Marcuse ve Lacan'ın görüşlerinin Hegelci felsefeyle bağdaşan yanları düzeyinde yeniden okunmasıyla gerçekleşebileceğini savunan Bocock'a göre, Lacan "insanoğlunun onunla birlikte kölelik yoluna girdiği ilk yabancılaşma"dan söz ederken Hegelci düşünceden yararlanmış ve Marcuse'ün insan doğasının biçimlendirilebilir olduğu, insanın içgüdüsel yapısının derinliklerine ulaşacak bir iyileştirmenin olanaklı olduğu yönündeki görüşleri de Hegelci felsefe doğrultusunda yeniden okunabilir.

Tüketim olgusunun anlaşılmasında önemli role sahip olan bir diğer etmen de kimlik oluşumu sürecinde cinsiyet farklılığı olarak tanımlanıyor. Modern kapitalizmin başlangıcında, kadınların tüketici, erkeklerinse üretici kimliğinde tanımlanması, bu şekilde kadının edilgin konumuna karşı erkeğin etkin konumunun vurgulanıyor olması yönündeki ayrım, post-modern çağda erkeklerin de en az kadınlar kadar modern tüketimcili-

ğin bir parçası haline gelmesine yol açan yeni kimlik tanımlarının oluşmasıyla sonuçlanıyor. Stil, giyim, beden görünümü, imaj gibi etmenlerin ön plana çıktığı postmodern kapitalizmde tüketiciler toplumsal kimliklerini hem toplumsal ve kültürel yaş grupları ve daha geniş çerçevede kültürel sembollerle öğrenilen arzular aracılığıyla, hem de bilinçdışından kaynaklanan arzularla oluşturuyorlar.

Sonuç bölümünde Bocock, modern çağda "yapılan iş" tarafından belirlenen kimlik duygusunun yerini post-modern kapitalist dönemde tüketim malları ve ailenin tüketim kalıplarının aldığını yineliyor. Post-modern kapitalizmin merkezinin dışında kalan toplumlarda ise erkeklik kavramı kavgaya ve savaşımlığa ilişkin terimlerle tanımlanmaya devam ediyor. Yazar bu toplumsal oluşumlarda, erkek kimliğinin giyim, otomobil, müzik ve sporla ilgili tüketim kalıpları çevresinde oluştuğu "yeni erkek" imajları içeren bir tüketici kültürünün, "vahşi çatışmalara" karşı barışçıl bir seçenek olarak algılanabileceğini belirtiyor. İnsanların kimlik duygusunun tüketim olgusu tarafından belirlenmesinin getirdiği olumsuzluklar karşısında, tek olası çözüm olarak, arzuların tüketim mallarından ve hizmetlerinden uzaklaştırılıp başka etkinliklere yönlendirilmesi gösteriliyor. Bocock için bunun tek yolu, "din kurumu": Bilinçdışı arzular ancak dünya dinleri aracılığıyla doyuma ulaşabilir ve post-modern tüketimcilik ABD'nin mirasçısı olduğu Püriten söylem aracılığıyla,

gelecekte yeni ve geniş tabanlı bir toplumsal hareket oluşturularak denetlenilebilir.

Genel bir bakışla, yazarın aktarmacı bir üslup kullanmasının ve aynı görüşleri, bilgileri farklı bölümlerde, farklı başlıklar altında sık sık yinelemiş olmasının kitabın oldukça zor okunur ve kimi okurlar için sıkıcı olma riski taşıyan bir yapıya bürünmesine yol açtığı söylenebilir. Çeviriden kaynaklanan kimi aksamaların yanında, bilgilerin kullanılan alt başlıklara rağmen yine de sistemsiz -serpiştirmeye- bir tarzda verilmesi de olumsuz bir izlenim yaratıyor.

Öte yandan, komünist rejimlerin uğradığı başarısızlığın yalnızca buradaki genç insanların tüketme arzusuyla açıklanması, tarihsel ve siyasal koşullarla belirlenen çok yönlü bir toplumsal sürecin "indirgemeci" bir bakış açısıyla değerlendirilmesine neden oluyor. Benzer şekilde, kapitalizmin post-empyralist hedefleri içerisinde kalan kimi ülkelerde yaygın olan toplumsal huzursuzlukları ve savaşı erkekliğe atfedilen saldırgan kimlik tanımlamalarına indirgeme eğilimi, yüzeysel ve fazlasıyla "iyimser" olması dolayısıyla ister istemez okuru, *Tüketim* kitabının yazarının samimiyeti konusunda kuşkuya düşürmekte. Aynı indirgemeci ve derinliksiz yaklaşıma, bir ideoloji olarak tanımlanan tüketimciliğin post-modern toplumdaki egemen konumuna ilişkin incelemenin sonunda getirilen çözüm önerisinde de rastlamak olası. Bock'un kapitalist tüketimcilik ideolojisi karşısında getirdiği öneri,

daha en baştan yine kapitalizmin sınırları içinde kalmaya mahkûm görünüyor ve üstelik yeni bir "Püriten ahlak" öğretisi aracılığıyla, tüketim olmadan sermaye birikiminin sağlanabileceği düşünene dayandığı için de modern kapitalizmin özüyle çelişiyor.

Bütün bunlara karşın Bock, günümüz kapitalizminde kültürel bir süreç olarak tüketimin sahip olduğu yeri tarihsel gelişimiyle birlikte incelerken, tüketimle ilgili çeşitli yaklaşımları bir arada sunarak eğitici bir yapıt ortaya koymuş. Özellikle bilinçaltı, gösterge, sembol, toplumsal kimlik gibi kavramlarla ilgilenenler ve post-modern bir bakışın çağdaş kapitalizme getirdiği eleştirileri, post-modern toplumun içsel sorunlarını aşmak için ileri sürdüğü çözüm önerilerini merak edenler için okunmaya değer bir yapıt.

Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)

Nilgün Gürkan (1998)

Istanbul:İletişim Yayınları. 481 sayfa

Abdülrezak Altun

Tanımı üzerinde uzlaşılmasa da, demokrasi Türkiye'de neredeyse 100 yıldır tartışılıyor. Cumhuriyetin kurulmasından sonra yaşama geçirilmesi yolunda yoğun çabalar gösterilen, rejimin bugün bile ulaşılan noktada, demokrasi olup olmadığı konusunda uzlaşılmış değil.

Türkiye'de demokrasiye geçiş sürecinin tarihi eski olduğu kadar, olaylar açısından da oldukça yoğun. Sivil geleneklerden yoksun bir ülke ve halk, bir anlamda da sivil güçlerin egemenliği demek olan demokrasiyi kavramak ve yaratmak konusunda oldukça büyük sıkıntılar geçirmiş/geçiriyor.

Türkiye'de demokrasi, biraz da liberal siyaset anlayışı çerçevesinden bakılarak, genellikle "çok partili siyasal yaşam" ile özdeşleştiriliyor. Sistemin özü, seçmenlerin oylarıyla belirlenen temsilcilerin oluşturduğu "millet meclisi". Bu doğrultuda Türkiye'de demokrasi, bir anlamda vatandaşların oylarını kullanabilmesi, vatandaşların oy verebilecekleri farklı görüşleri benimsemiş(!) siyasal kadroların/partilerin varlığı. Bu çerçeveden bakıldığında, Türkiye'de demokrasinin başlangıcı 2. Dünya Savaşı sonrasına tarihlendirilir. Savaşın hemen sonrasında, o ana kadar ülke yönetimini üstlenmiş tek partinin, CHP'nin, egemenliğinin son-

landırılıp, çok partili siyasal yaşama geçilmesi yönündeki adımlar, demokrasiye geçiş sürecinin başlangıcı olarak kabul ediliyor.

Kitap Hakkında

Nilgün Gürkan, "*Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın*" adlı çalışmasında, Türkiye'nin 1945 ile 1950 yılları arasındaki dönemin siyasal yaşamını, "demokrasiye geçiş" sürecini inceliyor.

Kitap, Nilgün Gürkan'ın A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi dalında yaptığı doktora çalışması. Yazar, kitabın önsözünde, "2. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de, siyasal ortamda oluşan değişiklik ve Demokrat Parti'nin ortaya çıkışı ile başlayan çok partili yaşama geçiş sancılarının, bir başka deyişle demokrasi yolunda emekleme döneminin nasıl başladığını anlamak, demokratikleşme çabalarında yer alan aktörlerin siyasal kültürel katkılarını basın aracılığıyla ortaya çıkarmak" istediğini belirtiyor.

Çalışma iki kısım altında toplanmış 6 bölümden oluşuyor. "Demokrasiye Geçerken Türkiye ve Türk Basını" başlıklı birinci kısımda, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Basın" ve "Türk Basını Sınırlayan İdeolojik, Kültürel ve Yasal Koşullar" inceleniyor. Bu bölümlerde; 1945-1950 yılları arasında basının demokrasiye geçiş sürecindeki rolünün tam olarak anlaşılabilmesi için varolan zemin ortaya konmaya çalışılıyor, demokrasinin geliştiği zorlayan uluslararası ortam, Türkiye'nin dış ilişkileri açısından değerlendiriliyor ve Türkiye'nin iç durumunun demokrasiye geçiş